

**MANİSA SELENDİ İLÇESİNDEKİ
LİNÇ GİRİŞİMİ SONRASINDA
BAŞKA İLÇELERE SÜRÜLEN ROMANLARIN
EKONOMİK VE PSİKOLOJİK DURUM TESPİTİ
ARAŞTIRMA RAPORU**

Hazırlayan: Tarık ÖZBEK

2015

MANİSA SELENDİ İLÇESİNDEKİ LİNÇ GİRİŞİMİ SONRASINDA BAŞKA İLÇELERE SÜRÜLEN ROMANLARIN EKONOMİK VE PSİKOLOJİK DURUM TESPİTİ ARAŞTIRMA RAPORU

Tarık Özbek¹

1. GİRİŞ

Toplumda farklı bir yaşam tarzı ve kültürü, yani farklı etnik ve dini kimlikleri içselleştirmiş bireylerin, toplumun egemen kültürel değerlerinin taşıyıcısı konumundaki insanlara göre suç olan davranışta bulunmuş olmaları sonucunda aynı insanlar tarafından hukukun askıya alınarak linç edilmesi ve hayatta kalanların bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine sığınmak zorunda bırakılmaları geçmişten günümüze süregelen bir durumdur. Özellikle de toplumun ve siyasetin krize girdiği dönemlerde, halktan insanların tarihsel önyargılar çerçevesinde farklı kimliklere karşı zihin ve kalplerinde taşıdıkları nefret, hınç ve aşağılama gibi duygularla yönelerek linç girişiminde bulunmaları yaygın uygulamalar arasındadır. Bu uygulamalar ölümle sonuçlanırsa linç, şiddetin o noktaya ulaşmadığı, yani güruhun öldürme ediminin gerçekleşmediği durumlar ise linç girişimi biçiminde tanımlanır. Güruh, linç girişiminde bulunduğu kişileri kendileri gibi bir insan olarak değil de genellikle yok edilmesi, öldürülmesi gereken düşman veya yabancı olarak görür. Linç girişimini gerçekleştiren her insan, yani hukuki bir tanımlamayla her fail, karşısındaki düşmanın bedensel-ruhsal bütünlüğünü bozmasıyla kendisini özdeşleştirdiği kültürü, dolayısıyla kendini iç dünyasında yüceltirken, kendilerince düşman gördükleri bir kimliğin üyesine insanlık dışı davranışlarda bulunarak veya saldırarak bir mağdurluk yaratır.

Mağdur kişiler, linç girişiminden hemen sonra ya da süreç içerisinde kimi zaman halkın güvenliği, kimi zamanda halkın düzenini bozdukları gerekçesiyle doğup-büyüdükleri, hayatlarını kurdukları yerden başka bir yere sürülebilirler. Bütün bu süreç, bireylerin ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal hayatlarını etkilemenin yanında, kendilerine, yakınlarına, aidiyet hissettikleri kimliklerine ve topluma yabancılaşmalarına yol açabilir. Ayrıca hem linç girişimi esnasında hem de sürgün sonrasında ortaya çıkan aşağılama ve ayrıca süreç içinde kişinin kendi iç dünyasında linç/sürgünden kaynaklı aşağılandığını

¹ Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Sinema-Televizyon Bölümü'nde doktora öğrencisidir. "Toplumsal Aşağılama: Manisa Selendi Örneği" isimli tez çalışmasına devam etmektedir.

hissetmesi, kendi ve başkalarının gözünde öz-saygı yitimini, kendinden utanç duymasını beraberinde getirebilir. Öyle ki linç girişimleri ve sürgünler, süreç içerisinde mağdurların özellikle iç dünyalarında ve ekonomik durumlarında iyileşmeyen, kronik yaralara dönüşebilir.

Mağdurluk, kişinin kendisiyle ilişkili olmaktan çok, başkasının gündelik hayatın sıradan etkileşimi içinde kendisine olumsuz yönelimiyle, yani ayrımcı tutum ve davranışlarla doğrudan bağlantılıdır. Başkalarının olumsuz davranışları sonucunda ortaya çıkan mağdurluk, hem nesnel adaletsizliğin hem de kişinin kendi iç dünyasındaki yaranın, hatta başkalarının gözünde, özellikle de insan haklarını gözeten bireylerin zihninde zulüm ve haksızlığın adıdır. Mağdurluk, yoksullukla ilişkili olduğu gibi, aynı zamanda farklı yaşam tarzı ve kültürü içselleştiren bireylerin kimlikleriyle de yakından ilişkilidir. Toplumda yoksul ve farklı bir kimlikten olma, birbirini dışarıda bırakan kategoriler değildir. Yani kişi yoksul olduğu için farklıdır, farklı olduğu için yoksuldur. Bu iki kategori birbirine bitişiktir denilebilir. Dolayısıyla bir kişinin linç girişimine maruz kalması ve sürgün edilmesi kişisel özelliklerinden değil, daha çok içinde yer aldığı kimliğinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Farklılığa yapışmış yoksulluk, linç girişimi ve sürgünle kesiştiğinde ortaya çıkan mağdurluk, kişilerin yaşam (maddi-ekonomik) standartlarındaki düşmeyi ve iç dünyalarındaki travmaları derinleştirerek çifte yaraya dönüşebilir.

Bu çerçevede, 5 Ocak 2010 tarihinde Romanların uzun yıllar yaşadıkları Manisa'nın Selendi ilçesinde halktan bir gürhunun linç girişimine maruz kalması ve olayın hemen sonrasında bölgeden sürgün edilmesi ve onların anlatımlarında somutlaşan sürgün mekânlarında geçirdikleri bir hayatın, kişilerin gündelik hayatlarını idame ettirdikleri ekonomik imkânlardan ve en iyi yaptıkları işlerden yoksun kalmalarına ve linç/sürgünden kaynaklı travmaların (yoğun korku, öfke, çaresizlik, kontrol kaybı, yok olma, güvensizlik vb.) süreç içinde derinleşmesine yol açtığı iddia edilebilir. Bu linç girişimi ve sürgün, onların kimlik ve yoksulluklarından kaynaklı tarihsel aşağılanmalarıyla birleşince, iç dünyalarında çifte bir yarayı ortaya çıkartır. Yaranın bir ucunda yer alan eski konumdan (maddi olanaklardan) daha aşağıya düşme, öfke, endişe biçiminde ifade edilirken, diğer ucunda ise kolay bir biçimde dışa vurulamayan, yani sözcüklerle ifade edilemeyen travmaların, kişilerin kimi zaman aktarımları sırasında dökülen gözyaşlarında, kimi zaman bedensel hareketlerinde, kimi zamanda suskunluklarında somutlaşır. Ayrıca her iki yara da topluluk üyelerinin tamamı tarafından

hissedilmekle birlikte, özellikle de kadın ve çocuklarda daha derinden yaşandığı, yani onlar bu sürecin mağduru mağduru konumuna düştüğü söylenebilir.

Romanların Selendi'den nefret, hınç, aşağılama gibi duygu ve pratikleri sonucunda linç girişimiyle birlikte yaşanan sürgünün asıl sebeplerini araştırmak önemli olmakla birlikte, bunun mağdurların nesnel koşullarında meydana getirdiği değişimi ve dışa vuramadıkları travmaları ortaya koymakta oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Romanların Manisa ili Selendi ilçesinde linç girişimi sonrasında sürgün edilmelerinin onlar üzerindeki etkilerini, yani ekonomik ve psikolojik yaraları araştırmak üzere bu rapor hazırlanmıştır. Kısacası bu rapor, hem Roman hanelerin ekonomik durumuna hem de olayın hemen sonrasında iyileştirilemeyen, süreç içinde derinleşen travmalar üzerine odaklanmaktadır.

2. ARAŞTIRMA ALANI

Selendi'deki linç girişiminden hemen sonra sürgün edilen 21 Roman aile, Manisa'nın bir başka ilçesi olan Gördes'e "valiliğin tuttuğu araçlarla, sabah ezanı okunurken" zorunlu göç etmişlerdir. Sahada görüştüğüm bir kişi, "Gördes'e gittik, çünkü gitmeye mecbur kıldılar. Hiçbir şeyimizi almadan otobüslere bindirdiler" dedi². Burada yaşadıkları dışlanma, aşağılanma sonucu iç dünyalarında yaşadıkları gururdan ve gündelik hayatı idame ettirememe gibi sorunlardan dolayı bir aile dışında tamamı ilçeyi terk ederek yine Manisa iline bağlı Salihli'ye gitmek durumunda kalmışlardır³. Benzer sorunlarla burada da karşılaşan ve valiliğin yardımlarının kesilmesiyle birlikte Salihli'de de tutunamamışlar ve dağılmışlar. Roman ailelerin kimisi Manisa Gördes'e ve Kula'ya, kimisi Kütahya Simav'a, kimisi İzmir'e, kimisi de Antalya'ya göç etmiş ve bir kısmı da Salihli'de yaşamaya devam etmiştir. Yaklaşık üç yıllık sürgün hayatının sonunda altı aile dışındaki Roman aileler⁴, 2013 yılında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve TOKİ işbirliğiyle ihtiyaç sahibi aileler için Manisa'nın Şehzadeler İlçesi Selimşahlar Mahallesi'nde inşa edilmiş TOKİ konutlarına yerleştirilmişlerdir. Roman ailelerden on dört hanenin bireyleriyle orada; olaylar sonrasında akrabalarının yanına yerleşen bir aileyle Manisa Gördes'te, bir ailenin bir bireyiyle Köprübaşı'nda, iki aileyle de Kütahya Simav'da; işleri nedeniyle İzmir'e yerleşen bir ailenin

² Saha çalışması esnasında görüşülen kişi, isminin araştırma raporunda geçmesini istemediği için ismi belirtilmemiştir. Bu aynı zamanda araştırmacıların görüşülen kişilere karşı bir sorumluluğudur.

³ Salihli'ye gitmek istemeyen aile, doğup-büyüdüğü yer olan Manisa İli Köprübaşı İlçesi'ne göç etmiştir.

⁴ Her aileye konut verilmiştir. Yalnızca Hakkı Çelik'e verilmemiştir. Ona da Manisa İli Köprübaşı İlçesi'nde ev yapılmıştır.

bir bireyiyle de orada görüşme yapılmıştır. Bu durumda çalışma alanı, Manisa Selimşahlar mahallesi dışındaki bölgeleri, yani Manisa ili Gördes ve Köprübaşı ilçelerini, Kütahya ili Simav ilçesini ve İzmir ili merkezini de kapsamaktadır.

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilimlerde verilerin toplanmasına yönelik nicel ve nitel olmak üzere iki araştırma yöntemi kullanılır. Bu yöntemlerden ilki olan nicel araştırma yöntemi, daha önceden yapılandırılmış soruların çalışma alanındaki kişilere yöneltilerek toplanan verilerin sayısal olarak ifade edilmesine dayanır. Buna karşın nitel yöntem ise daha önceden yapılandırılmamış; ancak belli temaların (konu başlıklarının) öne çıkartıldığı açık uçlu sorular üzerinden olgu ve olayların bütüncül bir şekilde ortaya konulmasıdır. Nicel araştırma kişilerin yaşadıkları sıkıntıların, özellikle de duygu dünyaları ve travmalarının ortaya konulmasında elverişli bir yöntem olmadığı için araştırma, nitel yöntem üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, zorunlu göç mağdurlarının ikamet ettikleri konutlarda, konutların dışındaki ortak alanlarda ve ayrıca kimi kişilerle de ikamet ettikleri alanların dışında, yani onların belirledikleri mekânlarda (kahvehane, çay ocağı vb. yerler) gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler kimi zaman tekli (tek bir kişi), kimi zaman ikili (kadın-koca, baba-oğul vb.), kimi zamanda kendiliğinden gelişen odak grup sohbetlerine dayanır. Odak grup dışındaki görüşmeler, derinlemesine görüşmeler biçimindedir. Odak grup görüşmeler ise derinlemesine elde veriler üzerinden belli kategoriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler dışında, kişilerin kendi ortamlarındaki davranışları-hareketleri, birbirleri ve çevreleriyle kurdukları ilişkiler gözlemlenerek veriler toplanmıştır. Bu bağlamda görüşmeler, Romanların sürgün sonrasında yaşadıkları sıkıntıları, hayat hikâyelerini, düşüncelerini ve duygularını öğrenmeye/anlamaya yönelik yarı yapılandırılmış sohbetlere dayanıyor. Verilerin toplanmasında gözlemlerin dışında, ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Ayrıca ses kayıt cihazının kullanılmasını istemeyen kişilerin anlatıları da yazıya geçirilerek derlenmiştir.

Roman bireylerle yapılan görüşmelerin ses kayıtları yorumsamacı yaklaşım çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu çerçevede görüşmeler, yazılı birer metin haline dönüştürülerek

sınıflaması yapılmıştır. Ardından da sınıflandırılmış metinler bağlamsal olarak tanımlanmış kategoriler içerisinde yerleştirilerek mağdurların anlatıları yorumlanmıştır.

4. HANE BİREYLERİYLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Manisa Selendi ilçesinden sürülen Roman bireylerle görüşmeler 2013 yılının Ekim ayından 2014 yılı Ağustos ayına kadar geçen sürede gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin uzun bir sürece yayılmasının başlıca sebeplerinden biri kişilerin kendilerinden olmayanlara yönelik güven sorunu yaşamaları ve yaşadıkları travmaların etkisinin devam etmesiyle; diğeri ise gündelik hayatlarını idame ettirmek için buldukları bölgelerden farklı yerlere göç etmeleri sonucunda kişilerle iletişimin kurulamamasıyla ilişkilidir. Süreç içinde güven sorununun aşılması ve olayın üzerinden geçen süreyle birlikte travmaların kısmen iyileşmesi, onların deyişiyile, gündelik hayatla mücadele etmek için yaşananları “unutmaları” ve yaptıkları işler nedeniyle başka bölgelere mevsimlik göç edenlerle iletişimin sağlanması sonucunda Selendi’den sürülen 21 haneden 18 hanenin bireyleriyle bu süreç içinde görüşmeler yapılmıştır⁵.

5. MAĞDURLARIN EKONOMİK DURUMU

Sürgün Romanlar için Selendi, karmaşık hisler ve düşünceler çağrıştırmakla birlikte, genel anlamda çift anlama sahip olduğu söylenebilir. Çift anlam, tarihsel süreç içinde, göç ettikleri yerleşim birimindeki insanlarla kurdukları etkileşim içinde ortaya çıkar. Etkileşim, her daim çatışma ve olumlu ilişkileri ortaya çıkarmaz. Kimi zaman göç edenlerle oradaki insanlar arasında küçük olayların (bireylerin birbirlerini aşağılama vb.) daha büyük olaylara dönüşmesine sebep olabilir. Çoğu zamanda bir arada yaşamaktan kaynaklı, karşılıklı alış-verişlere dayalı iyi ilişkilerin gelişmesini sağlar. Bu bağlamda topluluk üyeleri için Selendi, “ekmeklerini kazandıkları, kendilerinin ve çocuklarının karınlarını doyurabildikleri”, yani kısmen geleceğe güvenle bakabildikleri, diğeri tarafında ise “alışkın” oldukları yerden, iyi ilişkiler kurduklarını düşündükleri “komşuları” tarafından linç girişimi sonucunda sürgün edilmeleri anlamını içerir. Göç eden bazı Romanların yerel insanlarla yoğun etkileşimleri,

⁵ **Selimsahlar:** 1. Hatice Uçkun, 2. Fadime Demirci, 3. Burhan-Nurten Uçkun, 4. Yılmaz-Sibel Uçkun, 5. Süleyman-Nevriğül Koca, 6. Yaşar-Nurcan Koca, 7. Hüseyin Koca, 8. Mehmet-Sultan Koca, 9. Cemal-Sümbül Koca, 10. Tuncay Koca-Serpil Turhan, 11. Ercan Koca, 12. Seyfettin-Gülhanım Sepetçi, 13. Yaşar Sepetçi, 14. Ali Rıza-Nuran Güven; **Manisa/Gördes:** Erdal-Dilay Çetin; **Manisa/Köprübaşı:** Hakkı Çelik; **Kütahya/Simav:** Erdal-Birgöl Uçkun; **İzmir/Merkez:** Aşkın Özer

toplumsal kimliklerine yapışık yoksulluk yarasını azaltmak, mümkünse ortadan kaldırmak için Selendi'ye yaklaşık bir saat uzaklıktaki Kütahya ili Simav ilçesinden 1975 yılında bölgeye yerleşmeleriyle başlar. İlk yerleşenlerden biri olan, olaylardan sonra felç geçirdiğini söyleyen Süleyman Koca, Selendi'ye niçin yerleştiğini şu şekilde anlatmıştır⁶:

Selendi'ye ilk ben geldim. Simav'dan geldim. Hepsi benden sonra geldi. Necdet Uçkun geldi, Sevittin Uçkun geldi. [Ne için geldiniz?] Ekmek davasına. Ne iş bulduysam yaptım, tütün işlerinde ırgatçılık yapıyordum. Köylülerin işlerin yaptım, para karşılığı. Orası küçük yerdi, kimsenin kimseye zararı yoktu. Ekmeğimizi kazandığımız için yerleştik kaldık.

Süleyman Koca ile gerçekleştirilen sohbete oğullarından Tuncay Koca'da katılarak babasının ve ilk gelenlerin Selendi'de çalışmaya geldiklerini şu şekilde anlatmıştır:

Babam, Selendi'ye Simav'dan gelmiş, oraya çalışmak için gelmiş. Elllerinden gelen her işi yapmışlar. Eski insanların belli bi işi yokmuş, ne iş olsa yapmışlar. Köylü gel benim işi yap diyo, onu yapıyo, pamuk çapasıdır, tütündür, üzüm kesmedir vs. Belli bi işleri yokmuş.

Süreç içinde Romanlar, buldukları bölgelerdeki iş imkânlarının yetersizliği, ekonomik durumlarının giderek kötüleşmesi sonucunda oradaki akrabalarının desteğini alarak Selendi'ye göç ederler. Böylelikle birkaç ailenin bulunduğu Selendi'de hane sayısı zamanla artar. Öte yandan, bu artışın sebeplerinden biri de ilk yerleşenlerin çocuklarının evlenerek bölgede kalmaları ve onların deyişiyle “tırnak tutturmak” ile ilgilidir. Tırnak tutturmak, kişilerin eski yaşamlarına göre hayata tutunmaları, yani hem kişisel hayatlarını hem de ailelerinin geçimini sağlamalarıyla ilgilidir. Bir yerleşim biriminde tırnak tutmuyorsa, o bölgeden göç edilir. Seyfettin Koca'nın oğullarından biri olan, orada doğduğunu söyleyen Ercan Koca bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

Selendi'de nasıl çoğaldık? Başka akrabalar geldi, evlendik akraba olduk, herkes yerleşti. İki binli yıllardan sonra daha çok çoğaldık, Kimimiz evlendi de çoğaldı. Kimimiz de oraya yerleşti de çoğaldık. Öylelikle de çoğaldık. Senin anlayacağım, Selendi'ye herkes karnını doyurmak için geldi. Herkesin

⁶Süleyman Koca'nın anlattıkları anlaşılmadığı için ilk görüşme esnasında eşi Nevriğül Koca'dan, ikinci görüşmede ise oğlu Hüseyin Koca'dan yardım alınmıştır.

iş gücü vardı. Öylelikle de kaldık. Ama burada [Selimşahlar'da] herkes işini gücünü kaybetti.

Bir yerde hayatını idame ettiremeyen, toplumsal uzamda en dipte yer alan aileler, akrabalarının iyileşen durumuna bakarak ve onların yardımlarıyla eski yaşadıkları yerde para kazanma yolları ortadan kalktığı için ya da kazandıkları paranın yeterli gelmemesinden dolayı bir başka bölgeye göç ederler. Bu göçler de kişiler, akrabalık ilişkilerini temel alarak hareket ettikleri söylenebilir. Sahadan derlenen iki görüşme bu fikri açıkça ortaya koymaktadır.

2002-2003 yılları arasında Manisa Köprübaşı'nda geçimini sağlayamadığı için akrabalarının yanına göç eden Hakkı Çelik, iki-üç yıl ailesiyle birlikte çadırda kaldığını, o yıllar arasında hurdacılık yaptığını şu şekilde anlatmıştır:

Ben buradan Selendi'ye gittim. Selendi'de kaynanam vardı. Karımın annesi oluyo. Orda iki-üç sene çadırda yaşadım. Çadırda yaşarken hurdacılıkla uğraştım. İyi oluyodu. Bakır dek getirdin mi iyi oluyodu. Tabak malda satıyoduk gene. [Nerede satıyordunuz?] Selendi'nin köylerinde satıyoduk. Arabayla Satıyoduk. Hurdaynan murdaynan takas yapıyoduk. Tavukla mavukla değişiyoduk yani.

2007 yılında Balıkesir'de iş imkânları olmadığından, Hakkı Çelik gibi akrabalarının yanına göç eden Ali Rıza-Nuran Güven çifti orada ne işle uğraştıklarını şu şekilde anlatmışlardır:

[Ali Rıza Güven] Selendi'ye 2007'de geldik. Balıkesir'de gelirimiz olmadığı için, orda da çiftçilik olduğu için oraya gittik. Tanıdıklarımız da vardı. [Nuran Güven] Babamlar filan orda diyerekten oraya geldim. Oraya babamların yanına geldik, orda kaldık. Çiftçilik yaparız, ıvırvır yaparız diye oraya geldik. Zaten oradakilerin çoğu da akrabamız. [Çadırda mı yaşadınız?] Telli köyünde evde yaşadık. Kiradaydık, 100 lira verirdik. Eşimle ben, aracımız vardı, hurdaya giderdik. Selendi'de Reno 75 model taksi vardı, onunla giderdik. [Hurdayı nereden toplardınız?] Çevre köylere giderdik. Hepsini de bilirdik, tanırlardı bizi. Kuzu-koyun alır satardık. Tütün ekiyoduk. Tütün işi de yapıyoduk. Kiramızı da veriyoduk, elektrığımızı de veriyoduk. Çoluğumuzu çocuğumuzu doyuruyoduk, okutuyoduk. Kendi idaremizi sağlıyoduk. Aç dolabın içini bi çöp bulamasın şimdi.

Sahada görüşülen bütün Romanlar, iş imkânları yaşadıkları yerlere göre daha iyi olacağı umuduyla Selendi'ye göç ettiklerini anlatmışlardır. Selendi'ye ilk göç edenlerin ardından

gidenler genellikle akrabalık ilişkilerini kullanarak bölgeye yerleşmişlerdir. Selendi'ye ilk göç edenler gibi sonradan oraya yerleşenlerin bazısı da “çay kenarı” diye tanımladıkları yere “tek gözlü, isteyenin iki gözlü” çadırdan ve ahşaptan barakalarda yaşamışlardır. Zamanla, Selendi ekonomisi⁷ içinde durumlarını düzelten aileler, bölgede tanışık-iyi ilişkiler içinde oldukları insanların yardımıyla, genellikle başka bir yapıyla bağlantısı olmayan müstakil, aylık yüz-iki yüz lira arasında değişen kira karşılığında bahçeli evlere çıkmışlar. Ayrıca ilk geldikleri zamana göre durumunu düzelten bazı aileler de mülkiyet sahibi olmuşlardır.

Görüşülen Romanların tamamı, Selendi'de hayata tutunabilmelerini kendileri için tarihsel bir gerçeklik olan “avcı” özelliklere ve “amele” gibi çalışmalarına bağlamışlardır. Avcılık, kişinin kültürel-ekonomik vb. sermayesine göre kendisini zamanın koşullarına uyarlayarak ailesini geçindirmesi, yani yaptıkları işlerle hayatta kalmasıdır. Örneğin Selendi'ye ilk yerleşenler, özellikle de kadınlar un elemek için ürettikleri eleklerin seri bir biçimde üretilmesiyle, aynı şekilde bohçacılığın giderek öneminin azalmasıyla birlikte başka mesleklere yönelmişler veya az gelir getirdiği için bu meslekler ek meslek konumuna gerilemiştir. Bu durum karşısında, geri dönüşüm sektörünün gelişimine bağlı olarak kişiler, hurda alım-satım, çöplerden hurda toplama işine yönelmişlerdir. Amele gibi çalışmak ise kişilerin (özellikle de yaz aylarında) dinlenmeden yoğun çalışması anlamına gelir. Onların dinlenme aralıkları, mevsimlik işlerden ve hurda toplamadan kalan vakitlerdir. Yani Romanlar bir işçi gibi düzenli çalışmadıkları için hafta sonu tatilleri olmadığı gibi, aynı şekilde düzenli iş pratikleri de bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi Romanların toplumun kiyısına itilme halinden, bir anlamda, yoksulluklarından, dolayısıyla ekonomik ve kültürel sermayelerini geliştirememelerinden kaynaklıdır. Ancak Selendi'de yaşayan Romanlar da toplumdan dışlanmış diğer Romanlar gibi hayatlarının her döneminde, kendi deyişleriyle “ekmeklerini kazanmayı, ayakta kalmayı” bildikleri söylenebilir. Bu hat üzerinde ilerlediğimizde, Romanların “Sürgün Yeri” olarak tanımladıkları Selendi'de ne işlerle uğraştıkları ve ekonomik durumları ortaya konulabilir.

Gördes'te işleri iyi olmadığı için Selendi'ye yerleşen ve araba-alım satım işiyle uğraşan Erdal Çetin kendi yaptığı işi ve Romanların yaptıkları işleri şu şekilde anlatmıştır:

⁷ Selendi'de yaşayan, araştırma raporunda isminin geçmesini istemeyen biriyle yapılan görüşmede, Selendi'nin Manisa'nın en yoksul ilçesi olduğunu, daha çok yaşlıların yaşadığını, gençlerin ise dışarıda çalışmaya gittiğini, herhangi bir fabrikanın olmadığını, geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağladıklarını belirtmiştir.

Şehir içinden oturuyoduk, dağınık şekilde oturuyoduk. Benim galeri dükkânım vardı, araba-alır satardım. Hurdacılık yapan vardı, tütün yapan vardı, yaz döneminde herkes tütün yapıyordu, kışın da herkes minibüs alıyordu. Herkeş, işte tabak eşyası, ev eşyası alıyordu. Köylerden hurdayla değiştiriyodu millet, işte iyi kötü ekmeğini çıkarıyordu. Herkes çalışıyordu, ondan sonra herkes hırsızlıkla suçlandı, tefecilikle suçlandı.

Selendi'de eski model araba alıp-satanların bazısı icarına tarla kiralayarak tütün dikim işine girmişler; ancak yoğun emek harcandığından uzun süre bu işi devam ettirmemişler. Ayrıca araba alıp-satanlar, diğer mesleklerle uğraşan Romanlara, hatta tarım-hayvancılıkla geçimini sağlayan, galeri dükkânı bulunan bazı Selendi Yörüklerine göre en çok kazanan grubu oluşturuyor. Asıl yaptığı işin araba alım-satım olduğunu söyleyen Aşkın Özer bu durumu şöyle anlatmıştır:

Benim kendi tarlam vardı. 42 dönüm tütün dikmişim. Kendi halkımızı yövmiyeyle götürürdük. [Kadınlar ve çocuklar da çalışır mıydı?] Tabii, onlarda gelirdi. [Ne kadar verirdiniz?] Valla hatırlamıyorum ki, 4-5 yıl oldu. Şimdiki parayla ortalama 60-70 milyon vardı. En çok kazanan bizdik: Abim, babam, ben, bir de Erdal, bir de amcamın oğlu Erdal. Beş haneydik. Yav şöyle bi şey söyleyeyim, nasıl anlatsam, biz, bu sene, şimdi ekim ayında, geçen ekim ayında buğday ekildi ya, şimdiden peşin alıyoduk. Yeni sene ekip biçip gelecek adam. Tütün öyle, dikmeden alıyoduk, buğdayı peşin alıyoduk. Evlenecek, düğün yapıyoduk. Traktör alacak, traktör alıyoduk. Araba alacak, araba alıyoduk. Aklıma ne gelirse.

Araba alım-satımı dışında hem tarlayı kiralayarak (icarına alma) tütün hem de hurda alım-satım-takas işleriyle uğraşan aileler de bulunmaktadır. Bu aileler genellikle yazın tütün, kışında hurdacılık gibi işleri yaptıklarını belirtmişlerdir. Tarlayı icarına alarak tütün işiyle uğraştıklarını, tütünden kalan zamanda da hurda toplamaya çıktıklarını ve tütüncülük işini Yörüklere göre ne kadar iyi yaptıklarını Tuncay Koca ve eşi Serpil Turhan şu şekilde anlatmıştır.⁸

⁸Görüşmenin yapıldığı Ekim 2014 tarihinde, Tuncay Koca-Serpil Turhan çifti imam nikâhlıydı.

[Tuncay Koca] Tütün, kalite kalitedir, yani alfabeğe göreğir. Bařtan son on harfe göre tütün yapılır derlerdi. A, B, C, D gibi öyle, o zamanlar kart verirlerdi, gerçi şimdi gerçeği öyle değil de. Biz hep arka arkaya yapardık, daha özen gösterirdik. Ne kadar özen gösterirsek o kadar paraydı. [Serpil Turhan] Tütün çapalanıyor ya, onlar, Yörükler bir defa çaplardı, biz iki üç defa çapa yapardık, ondan sonra onlar iki el kırardı, biz üç dört el kırardık, işçilik öyleydi. [Tuncay Koca] Normalde üç defa alınır yaprağı. Biz, dört-beş defa alırdık. Üçüncü aldığım daha kaliteli yapar tütünü. Toplamaya Haziran ayında başlarırsınız, Eylül sonuna doğru biter. Tarlayı dinlendiririz, topladığımızı da balyalarsınız. Başka bi tarla icar ederdik. Martta alım başlıyordu. Zaten onun, Mart, Nisan, Mayıs gibi tekrar ekim yapılırdı. Ekimi, toplanması bittikten sonra da hurda işine çıkardık. Kazancımız iyiydi. [Eşinizle birlikte mi hurdaya çıkardınız?] Yok, o evde kalırdı. Yalnız zor olurdu ama n'apcağın, biri ekmek kazanmak zorunda.

Öte yandan, Selendi'nin köylerinde hurda, mutfak eşyası satan aileler de bulunmaktadır. Seyfettin ve Gülhanım Sepetçi Selendi'de hurda alım-satım, bohçacılık ve mutfak eşyası satım işlerini nasıl yaptıklarını řu şekilde anlatmışlardır:

[Seyfettin Sepetçi] Selendi'de hurdacılık yapıyodum, oğlumla, eşimle birlikte. [Gülhanım Sepetçi] Boğçayı ben yapıyodum. Kızlarımı evlendirdikten sonra boğçayı bıraktım. Biri on beş, diğeri on yıl oldu evlendireli. Selendi'de bıraktım boğçayı, yirmi yıl oldu. Ondan sonra eşimnen beraber, minübüsünen köylere giderdik. Mesela tabak, çanak gibi mutfak eşyası koyardık. Akřama kadar çalışır gelirdik. Boğçayı Selendi'nin pazarında da satardık. Perşembeleri oranın pazarıydı. Yayılırdık oraya. Diğer günlerde köylere giderdik. Çanak, tabak verirdik adama. Adamın parası çıkmadığında hurda alırdık. Hurdayı da Uřak'a verirdik.

Kendi içlerinde genellikle “garipler” olarak tanımladıkları, parası olmayan, çay kenarında yaşayan, kışın çöpten hurda toplayan, yazında tarlalarda yevmiye işinde çalışan aileler de bulunmaktadır. Çay kenarında çadırda ailesiyle kalan Burhan ve Nurten Uçkun, Selendi'de yaptıkları işlerle ilgili şunları anlatmışlardır:

[Burhan Uçkun] Hurdaya el arabasıyla çıkıyoduk, Selendi'nin içinde yapıyoduk, [Ne kadar kazanırdınız?] belli olmuyodu. Bazen çok iyi

kazanırdık. Senin anlayacağın ele-güne bakmazdık. [Nurten Uçkun] Bi kışları yaşamak için, kışı geçirmek için, yazın tarla işi, tütün, amele, çapa, ne iş olursa yapıyodum. Ben, daha çok yövmiye işine gidiyodum.

Bu anlatılanlardan da anlaşıldığı üzere Romanlar, Selendi’de gündelik hayatlarını idame ettirebilmek için çeşitli işlerde çalışmışlar ve yaptıkları işlerle de hayata bir şekilde tutunmuşlardır. Onların deyişiyile “ele güne muhtaç olmadan” Selendi’den sürgün edilinceye kadar yaşamlarını ailecek yaptıkları işlerle sürdürmüşlerdir. Araba alım-satım işleriyle uğraşanlar yaşam standartlarını Selendi’de kaldıkları dönemde yükseltmişler. Öyle ki bu ailelerde kadınlar ve çocuklar çalışma hayatının dışında tutulmuşlardır. İcarına tarla kiralayarak tütüncülük işleriyle uğraşanlar kazandıklarını başka gelir getirici işlere yatırırken, hurdadan kazandıkları parayla da ailelerin geçimini sağlamışlardır. Hurda alım-satım-takas işleriyle uğraşanların da durumu diğer gruptakiler kadar olmasa da iyi olduğunu söylemişlerdir. Öte yandan, hurdacılık ve yevmiye işleriyle uğraşanlar da ailelerini zorda olsa geçindirebildiklerini belirtmişlerdir. Selendi’de Romanların ekonomik durumlarının genel anlamda iyi olduğunu Nuran Güven, Ercan Koca ve Aşkın Özer şu şekilde izah etmişlerdir:

Selendi’de durumumuz iyiydi. Nasıl durumumuz iyiydi. Orası köydü, küçük bi yerd; ama içini biliyoduk, dışını biliyoduk, gelir kaynağını biliyoduk. Tarlamız oluyodu, ayağımızın dibindeydi, mesela tütün ekiyoduk, amelelik yapıyoduk, hayvancılık yapıyoduk. Bize yetiyodu, kendimizi idare ediyoduk, mağdur kalmıyoduk. Ordan çıktık, zaman geldi ekmeği bulamadık, zaman geldi çoluk-çocuk aç yattığımız oldu.

Tütünden şu anın parasıyla on-on beş milyar para alırdık. On-on beş milyarı bi yere yatırım yapardık. Kendimiz hurdacılığınan geçinirdik. Günlük elli lira kazanırdık, yüz lira kazanırdık. Bu paraylan da rahat geçinirdik.

Selendi’de [oto galeri] dükkânım vardı. Selendi’den sonra dağıldık, dükkân açmadık, ayakta devam ediyoz. Seni, beni herkesi tanıyoz, çevremizde çok. Birisinden alıyoz, satıyoz başka birisine; *ama Selendi’de daha iyiydik. Maddi manevi her anlamda da daha güçlüydük.*

6. MAĞDURLARIN SÜRGÜNDE YAŞADIKLARI SIKINTILAR

Selendi'de yaşanan linç ve sürgünün ardından ailelerin tamamı Manisa iline bağlı Gördes ilçesine gönderilmişlerdir. Bu süreçte bir aile dışında kalan diğer ailelerin tamamı Gördes'ten Salihli'ye göç etmişlerdir. Hakkı Çelik ailesi Gördes'ten akrabalarının yaşadıkları yer olan Manisa ili Köprübaşı ilçesine gitmiştir. Erdal Çetin ailesi ise Gördes'ten Salihli'ye gittikten birkaç gün sonra doğup büyüdüğü Gördes'e dönmüştür. Ailelerin çoğu iş imkânlarının yetersizliği ve yardımların kesilmesi üzerine Salihli'den başka bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin Erdal Uçkun ailesi Simav'a, Aşkın Özer ailesi İzmir'e yerleşmiş; onların dışındaki ailelerin de çoğu Manisa'a Kula'ya göç etmiştir. Burhan Uçkun ailesi de gidecek başka bir yeri olmadığı için Selimşahlar'a yerleşene kadar hayatlarına orada devam etmiştir. Yılmaz Uçkun ailesi ise iş imkânları ve yaşadıkları psikolojik sorunlar nedeniyle Antalya iline yerleşmiştir.

Bütün aileler, bu süreçte ekonomik olarak büyük bir düşüş yaşamamanın, işgücü piyasasına yeterince katılamamanın, işsizliğin yanı sıra, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama, çocukların eğitimden uzaklaşması ve gittikleri sürgün mekânlarında hem kendi yakınları hem de başkaları tarafından dışlanma, aşağılanma gibi sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Ayrıca kimi aileler, bu süreçte maddi imkânların kötüleşmesinden dolayı parçalanmış, kimi ailelerin akrabalık ilişkileri bozulmuş, kimi aile bireyleri yaşadıkları olayın etkisiyle uzun yıllar travmaya bağlı rahatsızlıklarla yaşamaya çalışmışlar, kimisi de cezaevine girmiştir.

Gördes'ten doğup-büyüdüğü yer olan Köprübaşı'na ailesiyle geçen Hakkı Çelik, kendisinin ve ailesinin yaşadığı ev sorununu ve yerel idarecilerle arasındaki ilişkileri şu şekilde anlatmıştır:

Burada da çok sorunlar yaşadık. Belediye Başkanınlan olsun, giden Kaymakamlan olsun. Bize yeni ev yaptılar mesela, ev vermediler bize. Selimşahlar'ı istemedim ben. Memleketime gelmek istedim ben. Evi direk yapmadı bize. Giden Kaymakam, dava açan bi kişiye ben ev yapmam dedi. Bi biz mi açmışık dedik, söyledik. Konuştuk böyle. Ondan dolayı. Biraz da başkan desteklemedi. Yani bu evler benim sayemde yapıldı buraya. Biz dilekçe verdik ama bize ev verilmedi. Bir buçuk sene daha çadırda kaldım kendim, ev yapmadılar. [Daha sonra nasıl ev yaptınız?] Ondan sonra giden Kaymakam bu evi bize hibe etti. Açıkta kalacağın diye hibe etti. Beni çok

dışladılar, dava açtığım için Kaymakam çok kızdı, dava mı almamı istediler. Davamı geri çek dediler ev vereyim dediler. Hatta avukatımı aradım davamı geri çekeyim diye. Sonuçta üç çocuğum var.

Huzur bulacaklarına inandıkları ve yaşamlarını idame ettirebileceklerini düşündükleri ilk sürgün yeri olan Gördes'te çoğu aile, yaklaşık on beş gün kaldıktan sonra ikinci sürgün yeri olan Salihli'ye gönderilmişlerdir. Hakkı Çelik gibi, Nuran ve Ali Rıza Güven, kendi ailesinin ve diğerlerinin bu süreçte yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

[Nuran Güven] Selendi'den Gördes'e gittik. On beş gün kahvede yattık. Devletimiz razı olsun; patates getirdi, patetes yemeğinen ekmek yedik, karnımızı doyurduk. Bizi on beş gün idare ettiler, ondan sonra bizi Salihli'ye attılar. Kiramızı verdiler altışar ay. Ondan sonra kiramızı kestiler, ondan sonra ister yaşa dedi, ister öl dedi. Ondan sonra millet darma duman dağıldı. Kimisi Kula'ya gitti, ben Kütahya'ya gittim. [Kirayı kestikleri için mi gittiniz?] Kirayı kestiler, iş bulamadık, onlarda dışladılar. [Ali Rıza Güven] Çocuklar, diğer arkadaşların çocuklarıyla okula gidiyolardı. İşte Selendi sürgünü, böyle bi isim takıldı bize. Biz, kendi Roman toplumuzdan dahi aşağılandık, Salihli'den ev tutuldu bize, komiser yanımda, kömür falan filan getirdiler, içeriye biz taşınırken, Roman karıları camdan dışarıya çıkıp, ay bunlara devlet yardım ediyö, odun veriyö, gıda veriyö dediler. Valla zoruma gitti.

Selendi'den sürüldüklerini dile getiren aileler, her gittikleri yerde isimlerinin olmadığını, sürgün ismiyle anıldıklarını; ancak bu ismin süreç içinde kendilerini damgalamak için kullanıldığını Gülhanım Sepetçi şu şekilde dile getirmiştir.

Biz ordan sürüldük hocam. Şimdi hocam, benim ne olsa da kafama takılan orası oluyo. Burda [Selimşahlar] mesela her taraftan Romanlar var. Burda mesela gene diyo ki siz ordan niye kovuldunuz dendiği zaman, bu da ne oluyo biliyo musunuz. Bizim sanki başımıza anında sanki bi taş gelmiş gibi oluyo böyle. Orda serssem oluyo.

Bu süreç içinde Roman aileleri araba-alım satım, tütüncülük, hurda alım/toplama-satım, yevmiye işlerinden uzaklaşarak yardımlarla hayatlarını sürdürmüşlerdir. Onların alışık

olmadıkları bir yaşam biçimi olan yardımlar, bir yandan gittikleri yerlerdeki yoksul Romanlar tarafından “başa kakılmış”, diğer taraftan da aldıkları yardımlardan dolayı kendilerini çaresiz, güçsüz, aşağılanmış hissetmişlerdir. Öyle ki bu aşağılanma, onların duygu dünyasında derin yaralara, yarılmalara dönüşerek çevreleriyle kurdukları ilişkileri etkilemiştir. Gülhanım Sepetçi deneyim ve hislerini şu şekilde aktarmıştır:

Gördes’te bi 10 gün durduk, akrabaların evinde, kahveanede 10 günümüzü geçirdik. Allah razı olsun devletimizden, milletimizden orda yemeğimizi verdiler. Gördes’te bizi istemediler. Salihli’de bizi istemediler. [Neden istemediler?] Romanlar çekememezlik ettiler. Keşke dedik, böyle olmasaydık da yardım istemiyoduk, herkesin canı sağ olsaydı da. Çok incitti. Biz Selendi’deyken hiçbi yerden bi yardım almazdık. Zorumuza gitti.

Selendi’de hiçbir ailenin yardım görmediğini, yardımı sürgünde öğrendiklerini dile getiren Yaşar Koca, kendi yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Gördes’ten Salihli’ye geldik. Orada, kaymakamlıkta, vakıfta İpek Hanım vardı, vakıf müdürü. Beni çağırdı, vakıftan bahsetti. Bu vakfı ben burada öğrendim. Biz orda [Selendi] kömür çıkıyordu, gitmiyoduk. Sakat mıyım ben kömür alacağım. Elden ayaktan düştüm mü ben. Ha ihtiyacı çok olan vardır, alıyordur. Çoğu vakfi Salihli’de öğrendi. Yardım almanın ne demek olduğunu orda öğrendik. Kalkmış adam bana ikinci el eşya verecek, senin kullandığın eşyayı n’aparım ki, insanın gururu kırılıyo.

Sürgün mekânlarından biri olan Salihli’de bazı aile bireyleri, özellikle de erkekler geçici işlerde çalışmışlardır. Verilen işleri yapmayacaklarını bildikleri için işe girmediklerini, girenlerin de kısa süreli çalıştıktan sonra ayrıldıklarını Tuncay Koca ve Ercan Koca şu şekilde anlatmıştır:

Salihli’de de bi iş için hep beraber, kadın çoluk-çocuk belediyenin kapısını çaldık. Süleyman Koca, araya girerek, iyi bi iş vermediler, dedi. [Ne iş vermişlerdi?] Kimisine kanal kazma, kimisine ayakkabı boyacılığı verdiler. Bilmediğimiz işlerdi. 10-15 günlük işti, geçiciydi. Senin anlayacağın, göstermelikti işler. Onu da bi çoğumuz yapamadı. Bi kaçımız yaptı. Geçici bi işti, 3-4 ay çalışanlar oldu.

Gördes'ten Salihli'ye geçtik, Orda 1 yıl filan kaldık. İş imkânı bulduk. Sezonluk, 2 aylık, 3 aylık.[Ne tür işler...] Ağaç sulama, ağaç dikme, yerlere banket taşı döşeme. Bunları teklif ettiler. Zaten bunları bilmediğimiz, anlamadığımız iş olduğundan giremedik. Belediye teklif etti, Park-Bahçeler şey yaptı. Zaten beceremezdik.

Bazı Roman aileler ise kendilerine iş teklif edilmediğini, zor zamanlar geçirdiklerini anlatmışlardır. İş teklif edilmiş olsaydı kabul edebileceğini Nuran Güven şu şekilde anlatmıştır:

İş verse o devlete kurban olurum o zaman. İş versin, git tuvalet temizle desin, ben yaparım. Sonuçta çoluğum çocuğum var. Şu hayattan iyi olur.

Salihli'de geçinemeyen, gidecek yeri olan aileler başka yerlere göç ettiğini Erdal Koca şu şekilde anlatmıştır:

Salihli'de yaşamak daha zordu. Kiralar daha pahalı olduğu için. Yapacak iş olmadığı için. Ondan sonra zaten herkes, bacanağım vardı, Erdal Çetin Gördes'e gitti. Babasının memleketi olduğu için oraya geçti. Öbür bacanağım, babası Simavlı olduğu için o yana gitti. Dayımlan, dayımın oğlanlarından bir tanesi Kula'ya yerleşti, biri de İzmir'e yerleşti. Herkes bi yere dağıldı.

Bu süreçte büyük sıkıntılar yaşadıklarını, Salihli'ye ilk yerleştiklerinde çalışmadıklarını, yardımın kesilmesiyle birlikte ailelerin çoğunun, alışık oldukları hurda toplama ve yevmiye (üzüm, zeytin, çapa vb.), kimisi de araba alım-satım işlerine geri döndüklerini Birgül-Erdal Uçkun çifti şu şekilde anlatmışlardır:

[Birgül Uçkun] Salihli'de devlet kiramızı ödüyodu, yemeğimizi getiriyodu, 10-15 gün verdi. Gerisi verilmedi. Sonra Belediye vakfından yemeklik verildi, evde yapardık. Hiçbir işe çıkmazdık. [Nasıl geçindiniz?] [Erdal Uçkun] Elimizdeki paraları yedik. Olaydan dolayı bin lira vermişlerdi onu yedik. Biriktirdiklerimizi yedik. Bitinceye kadar da kendimizi bi yerlere attık, çalışmaya başladık.

Salihli'de hurda toplama/alım-satımı işlerini yapmadıkları için de Kula'ya göç ettiklerini Gülhanım Sepetçi şu şekilde anlatmıştır:

Salihli'ye geldik, 7-8 ay durduk, Kula'ya gittik. [Niçin Kula'ya gittiniz?] Yav şimdi, karnımızı doyurmak için gittik. Mecbur kaldık, n'apak, gitmesek olmayacak ki ne. Şimdi mesela gene tamam, Allah razı olsun küçümsemiyom. Mesela bi makarnayna, bi pirincinen, yarım kilo salçayınan olmuyo evin içi. **Çünkü oradan bi kuru canımızlan çıktık. Bi kuru canımızlan çıktık yani ordan. Arabalarımızı yaktılar, kırdılar, abralarımızın içinde tabak mabak satıyoduk. Onları bütün paylaştılar, yağma ettiler hiç bitanesi kalmıyası kadar.** Gene Allah razı olsun devletimizden, milletimizden battanedir, yatacak yatakdir, geyecek elbisedir, gene bi şeyler vermişlerdir, onlarla şey olduk.

Bu süreçte oğluyla-gelininin arasının iyice bozulan maddi durumdan dolayı açıldığını ve Salihli'de boşanmak zorunda kaldıklarını Gülhanım Sepetçi şu şekilde anlatmıştır:

Evli oğlum vardı, iki tane çocuğu, içeride yatıyorlar. [Odayı eliyle göstererek], biri birinci sınıfa gidiyo, birisi ana sınıfa gidiyo çocukların. Anneleri gideli 3 yıl oldu. Onlara da ben bakıyorum. Anneleri başkasıyla evlendi, kaçtı. Oğlan plastik toplamaya, hurdaya gidiyo köyün içine. [Niçin ayrıldılar?] Geçimsizliği şöyle bi şey diyeyim sana, maddi durum. eee bu olaylar başımıza gelincesiye kadar tabi durum kısaldı. Çocuğum gene mesela hurdacıdan el arabası aldı, hurdaya çıktı. O da ona yetmedi. Bizim geline daha fazlası lazımmış. Bi insan eşinlen evlenirken diyolar ki varlıkta yoklukta diyoz ya. O hep iyi gününü sevdi, yani çoluk çocuk sıfır geldi gözünde.

Yeni evlenen oğlunun, arkadaşını öldürdüğünü, iki çocuğun yetim kaldığını annesi Birgül Uçkun şu şekilde anlatmıştır:

Benim oğlan cinayet işledi, 5-6 ay sonra sinirlen. Eskiden daha sakindi, şırmamazdı. Korkmayan çocuk korkmaya başladı, alkol içmeyen çocuk alkol içmeye başladı. Bıçağın üzerine gelince, korkmuş, aralarında konuşurken bıçağı almış elinden arkadaşına sokmuş.

5. DAMGALI MEKÂN

Toplumsal hayata katılım, hizmetlere ve kaynaklara erişim kişilerin içinde yaşadıkları mekânla doğrudan ilişkili bir durumdur. Kimi zaman şehrin dışında kurulan, kimi zamanda şehrin genişlemesiyle merkezde kalan mekânlar, kişilerin gündelik pratiklerini şekillendirmenin, çevreleriyle ve başkalarıyla kurdukları ilişkilerin ötesinde, toplumsal acı çekme yerleridir. Örneğin mekânsal ayrışma, kişilerin özellikle de iş imkânı, sağlık, altyapı, merkeze ulaşım gibi sorunları beraberinde getirir. Ayrıca bu mekânın çevresindeki başka insanlarla ve iş çevreleriyle kurulan ilişkileri sınırlandırır. Öyle ki o yer, hem bu mekânın içinde yaşayan kişilerin hem de dışındakilerin gözünde damgalı bir yer haline dönüşür. Bu yerlerde yaşayanlar bahçenin güzelliğini bozan ayıksı otlar olarak değerlendirildiği için damgalı mekânlarda hayatlarını sürdürmek durumunda kalırlar. Bu acı çekme yerlerine günümüzde yoksullara, engellilere, uygun görülen ödeme şartlarıyla dağıtılan, kimi zaman çevreye uzak, iş imkânları sınırlı yeni yerler eklenmiştir. Günümüzde bu yerler, toplumun kıyasına itilmiş yoksulların dışında, yine yoksul olan ancak linç girişimlerinden, baskılardan sürgün edilmiş farklı kimliklerin üyeleri için de acı çekme yerleridir.

Damgalı mekânlar, genellikle yoksul-engellilerin ve engelli olmayan yoksulların nasıl bir mekânın içinde yaşamak istedikleri sorulmadan, çok katlı binaların standart bir biçimde, geniş olmayan binaların inşasıyla oluşturulur. Romanlar da Selendi'den zorla göç ettirilişinden ve yaklaşık üç yıllık sürgün hayatından sonra Manisa ili Şehzadeler ilçesine bağlı Selimşahlar mahallesindeki TOKİ konutlarına 2013 yılı içerisinde yerleştirilmiştir.⁹ Buradaki 97 konut, üç katlı, her katta 4 daire ve her dairenin içinde geniş olmayan 2 oda ve salon-mutfak birleşik 1 oda, 1 banyo biçiminde standart inşa edilmiştir. Bu evler, Hakkı Çelik ailesi dışındaki bütün Roman ailelere verilmiştir.

Manisa Selendi'de bir mahalleri olmayan, üç aile dışında büyük bir kısmı evlerde¹⁰ oturan Romanlar için özelde TOKİ konutları ve genelde Selimşahlar mahallesi neyi ifade ediyor?

⁹ 06.12. 2012 tarihinden itibaren Selimşahlar, belde statüsünü kaybederek Manisa ili Şehzadeler ilçesinin bir mahallesine dönüştürülmüştür.

¹⁰ Manisa Selendi'de üç aile (Burhan Uçkun, Yılmaz uçkun ve Cemal Koca), çay kenarında "ahşap ve naylondan" inşa ettikleri barakalarda ikamet etmişlerdir.

Sürgünden sonra hiçbir yerde hayatlarını idame ettiremediklerini söyleyen, isminin araştırma raporunda yazılmasını istemeyen bir kişi Selimşahlar'ı ve konutlarda yaşayan insanların toplumdan dışlanmışlar olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

Burada oturanlar hep köyün dışından gelme. Burası mahalle diye geçiyo, köyün merkezi şurada cami var, orda büyük bi kahve var, orasıdır. Bize burayı layık görmüşler. Biz Selimşahlar'ın çıkışındayız. ***Eskiden yoksulduk. Şimdi yoksul değiliz, ölüyoruz. Şimdi de ırk ırk ayırım var. Cingeneyi ayırdılar. Şimdi Karayenice'den sürülenler vardı, onları toplayıp buraya attılar. Biz Selendi'den sürüldük, bizi de topladılar buraya attılar.*** Manisa'da birhanede, gazinoda çalışanlar var, kötü yola düşenler var. Afedersiniz. Hepsini topladılar aha siz buraya layıksınız dediler. Hepsini bir araya verdiler. Demediler ki bunlar burada geçim sağlayabilir mi? Uyum sağlayabilir mi?

Selimşahlar'da görüşülen Romanların tamamı TOKİ konutlarında altyapı ve içme suyu sorunları olduğunu, kimi ailelerin suyu içmediklerini başka yerlerden getirdiklerini, sağlık ocağının olduğunu; ancak doktorun haftada bir geldiğini, ulaşımın parası olana olduğunu, elektrik ve su parasını, TOKİ konutları için alınan aidatları ödeyemediklerini belirtmişleridir. TOKİ konutlarında yaşadıkları sıkıntıları Nuran Güven şu şekilde anlatmıştır.

Binalar 3 katlı, her katta 4 daire var. Kalaförlüydü, mazotluydu, ısıtmadığı için herkes soba kullanıyor. Çamaşırları da gördün, araya seriyoz. Kömür gelecek, şu araya koyacağız, dışarı koyduğumuzda çalışıyorlar. İçerinin durumunu da gördün, lağımlarımız taşıyo, pis sular şuraya kadar çıkıyo. Belediyeyi çağırıyoz, geliyo çekiyo. ***Kapılar ahşaptan, bu evler balkonluymuş, iptal etmişler. [Eliyle göstererek] şöyle şöyle böcekler var, sivrisinek bol. İlaçlama yapmıyorlar. Sağlıklı bir ortamda yaşamıyoruz. Daire çok pis abi. Bizler tek katlı evler istedik, 2 oda, bi salon, önünde küçük bir bahçesi olsun istedik. Bunlar yapmış 12 dairelik ev. Şimdi burda elektirik sorunu çıkıyo, su sorunu çıkıyo. Kimisi suyu içmiyo, Saruhanlı'da depo var, naylon bidonlarla su getiriyor. Kimisi akar çeşmelerden naylon bidonlarla su taşıyo. [Siz içiyor musunuz?] Yokluktan içiyoz. İşte altlar doluyo, girilmiyo, felaket kokuyo. Paran olursa ulaşım var, saat başı araba var, sıkıntı yaşamazsın. Sağlık ocağı var, haftada bi gün, cuma günü doktor oluyo. Ambulans Saruhanlı'dan geliyo. Buraylan ilgilenen hiç kimse yok abi, TOKİ'yi yaptılar buraya, istersen acından ölsünler, debelene, debelene ölsünler. Burada kimsenin umrunda değilsin. ***Beni buraya atcaklarına, götürseydiler bi dağın başına atsalardı. En azından 2 dönüm-3 dönüm******

tarla verseydiler. Evi vereceklerine, 2 dönüm-3 dönüm tarla verselerdi. Ben orda çalışsaydım, çabalasaydım. Aha görüyon durumu. 130 lira kirayı ödeyemiyoz. Olsa ödeyeceğiz. Bırak kirayı ceylan parasını ödeyemiyom, ceylanım kesik, suyum öylesine.

TOKİ konutlarında temizliğin sorun olduğunu, yaşlı insanların ve engelli çocukların aşağıya inip yukarıya çıkması için gerekli olan asansörün olmadığını Ercan Koca ve Fadime Demirci şu şekilde anlatmıştır:

Evlerde yaşamak iyi değil. 12 aile merdivenden inip çıkıyoz. 12 ailenin içinden bi tanesi poşette indirse, çöpte indirse orası batıyo. Bu sefer sorun oluyo. Sen batırdın, ben batırdım sorunu oluyo, sen temizle, ben temizle. Ama herkesin tek olsa herkes kendi evini kendi temizler. Asansör yok, iki özürlü çocuğum var sırtımda indiriyom aşağıya. [Fadime Demirci] Evleri çekilişle almadık, şu senin şu senin şeklinde verdiler. Karayenice ve bizler 50 haneyiz toplamda. Bana 3. kattan ev verdiler. Her blokta birer-ikişer kişimiz var. Benimkisi şöyle girişte olaydı iyiydi. İndinmici çıkmayacağın, çıktınmıcı inmeyeceğin, zoralanıyom. Azcık onun yanına gidiyom, azcık onunu yanına gidiyom, zaman geçiriyom. Aşağıda, tabanda depo var, kullanmıyoz. Köyün alt yapısı yok. Burda koku yok, o tarafta var. Gölgesine sağlamda içini bilmiyoz.

Selimşahlar'ın çevresinde fabrikaların olduğunu ancak işe alınmadıklarını Gökhan ve annesi Nuran Güven şu şekilde anlatmışlardır.

[Gökhan Güven] Parfüm, mobilya fabrikasına başvuru yaptım. Hatta parfüm fabrikasına üç sefer, dört sefer başvuru yaptım. Alacağız diyolar, ne arayan var ne soran var. Başvuruyosun, adresini veriyosun, adreste burayı veriyosun, başka bi yeri değil. Burdan bir kaç kişi girmiş, adamlar çıkmış, bir gün çalışmışlar, iki gün çalışmışlar. Adamlar burdan artık işçi almıyo, çalışmıyolar diye. [Nuran Güven] Kendim de başvurudum, bizzat gittim müdürüne başvurdu. Forum doldurdum, müdürüne yalvardım. Dedim ki durumum çok kötü, bu işe ihtiyacım var. Bu işe muhakkak girmem lazım, gerçekten yalvardım. Forum doldur, adresini bırak, telefonunu bırak, biz seni arayacağız. Ne arayan var ne soran. Tekrar gittim. Ne oldu dedim.

İşçimiz tamam dediler. İşçi arıyolar, işçi aradıklarını biliyoz ama bizlerden almıyolar.

Yevmiye işi dışında başka bir iş yapmadığını söyleyen Yaşar Sepetçi, kendisinin ve diğer Romanların ne türden işlerle uğraştığını ve kazançlarının bir kısmını dayı başına verdiklerini şöyle anlatmıştır:

Burada yövmiye işlerine gidiyom. Domates olur, üzüm olur, onun gibi işler. Boş boş oturuyoz. Yövmiye 50 lira, 10 lirada dayı başına veriyoz, elime geçen 40 lira. Sabah 5'te götürüyo, Akşam 5'te geri getiriyo. Dayıbaşı Roman, buralı. İş buluyo, diyo ki 20 amale, evde kaç kişi gidebilir, mesela bi kişi iki kişi, evleri dolaşıyo, topluyo 20 kişiyi götürüyo. [Herkesi mi götürüyor?] Tabi, her evi dolaşır, çalışabilecek kişileri götürür. Aç kalmasın, rezil olmasın diye her evi dolaşır. Kişi başı on lira alır. Araba parası. Boş durmak canımı sıkıyo. Olaydan sonra durumumuz çok bozuldu. İşe girip çalışmak isterim ama yok. İnsan kabulleniyo. Annemin-babamın eline bakıyom. İnsanın zoruna gidiyo. Yapacak bi şey yok, alışıyo insan.

Nuran Güven, sürgünden sonra yerleştikleri Selimşahlar'da kendilerinin ve diğer Romanların uğraştıkları işleri şu şekilde anlatmıştır:

At arabasını burada aldım, versiyeye. Bir tek at arabayla hurda topluyom. Nasıl ödeyim kiraları. [İçini çekerek] at arabam var, atım var, arabam var. Onunlan sağa sola hurda toplamaya gidiyom; plastiktir, şudur budur. Alıyom 30-40 milyon, kendimi zor geçindiriyom. Ne olur 30-40 milyon günlük. Sabahleyin çıkıyom, öğlenlere, akşamlara kadar yol kenarlarında geziyom. Selendi öyle değildi, her yeri bilirdik [Ne topluyorsunuz?] Pet topluyom, işte hurda demir topluyom, teneke buluyom teneke alıyom. Hurdacıya veriyoz, burda hurdacı var, ona veriyoz. [Diğer ailelerin durumu nasıl?] Bizim gibi onlarda hurda topluyo, arabaylan giden var, el arabasıyan yapan var. Yövmiye işlerine giden var, geçici abi. Domates, üzüm gibi işler, 10-15 günlük işler. Burada hepimiz maddi sorun yaşıyoz. Geldin evde buldun; git, üç gün sonra gel gene evde bulursun. Bi yere çıkmıyoz, bi işimiz gücümüz yok.

Hurda ve kuru meyve alım-satım işlerini Selimşahlar'da yapamadıkları için Selendi ve Kütahya'ya gittiklerini söyleyen Hüseyin Koca, Cemal-Sümbül Koca yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

[Hüseyin Koca] Burada ben, kuru meyve olaraktan toplama işinde uğraşıyom. Kütahya bölgesine gidiyom. Eski bi aracım var, onunlan gidiyom. Köylülerden alıyoz, tüccara veriyoz. Şu anda [eylül ayı başı]

başladı. 12. ayın sonuna kadar devam eder. Onun dışında hurdacılık yapıyoruz. Burda çıkamıyoruz, yine aynı Selendi bölgesine çıkmak zorunda kalıyoruz. Burayı tanımıyoruz. Kuru meyveyi Kütahya'nın köylerinden alıyoruz, oranın toplayan tüccarı var ona veriyoruz. O da 2500-3000 bin lira bırakıyor, mevsimlik. Selendi olayı kötü oldu bizim için. İnsanın yerinden yurdundan edilmesi kadar kötü bir şey yoktur [Sümbül Koca] Eşim, orda dururken [Selendi] akşam oldu mu gelip, sıcak yemek vardı, gelip evimizde yatıyordu. Ama bu sefer, noluyo, arabanın ön tarafında yatıyo, soğukta. Geçen sene bayılmış. [Nasıl bayıldınız?] [Cemal Koca] Geçen sene, gecenin bir yarısı arabadan aşağıya bir indim, havaya bakıyorum. Çamurun içine düşmüşüm, bayılmışım. Kalktım, arabanın ön kapısının tuttum, ön tarafa dikeldim, yine havaya bakıyorum, yine yere yatmışım. [Nerelerde kalıyorsunuz?] Bazen şehir yanlarına gidiyorum, petrolde yatıyorum, bazen de köyün içinde, bir köşede kalıyorum. Yazın değil de kışın zor oluyo. [Diğerleri de mi arabada kalıyor?] Dışarı giden diğer Romanlarda hep böyle, dışarıda, arabada kalıyo. [Sümbül Koca] Biz beraber de gittik eşimle. Büyük kız okuyodu. Babaannesine bıraktık, üç gün böyle kaldık. N'apcağın geçinmek, ekmek kazanmak zor.

Ercan Koca, Selendi'deyken durumunun iyi olduğunu, aç kalmadıklarını, sürgünden sonra çocuklarının bakımından elde ettikleri gelirle hayatlarını sürdürdüklerini şu şekilde anlatmıştır:

Yazın tütün, kışın hurda işi yapardık. Tütün 2 ay sürüyorsa, 10 ayda hurda yapardık. Eşimle birlikte tütün yapardık. [Eşiniz hurdaya çıkar mıydı?] Hurdaya çıkmazdı eşim. O zaman taksim vardı, 74 model, onunla Selendi'nin köylerinde hurdaya çıkardım, karnımızı doyururduk. Burada bazı gün aç kalıyoruz. Orda kendimize yetiyodu, burda yetmiyo. [Burda ne iş yapıyorsunuz?] Hiç bir iş yapmıyorum. Hem iş yok hem de benim iki çocuğum var, ikisi de özürlü. Bakıcı aile çıkınca çocuklar da büyüdü. Eşim tek başına bakamadığı için, ikimiz bakıyoruz. İkimiz de mecbur evde çocuklara bakıyoruz, Devletin verdiği parayla da geçiniyoruz. Hala daha öyle. Mesela ben, evde 12 ay kaldığım için arkadaşlar filan, komşularım sen niye çalışmıyon diyo. Ben nasıl çalıştım. Çocukların birisi 16 altı yaşında, birisi 13 yaşında. Aşağıda gördüğü çocukların yanına gitmek istiyo. Yürüyüp gidemediği için kim götürecektir. Bunu annesiyle ben götüreceğim. Başka götürecektir kimse yok. Bu bile benim zoruma gidiyo. Ben nasıl çalıştım, çalışmam. [Ne kadar alıyorsunuz?] 3 ayda bir özürlü maaşı alıyoduk, onu kaldırdılar. Kendi çocuğuna baktığım için çocuk başına 700-800 lira bir para ödüyorlar. Toplamda, 2 çocuktan 1500 lira alıyoruz. Eskiden üretim yapıyoduk,

kendimizi daha iyi hissediyoduk. Şu anda tek yaptığımız çocuklara bakıyoruz.¹¹

Kocasının cezaevinde olduğunu, düzenli bir işte çalışmak istediğini, çocuklarından aldıkları maaşla hayatlarını sürdürdüklerini söyleyen Nurten Uçkun, yaşadıkları sıkıntıyı şu şekilde anlatmıştır:

Sigortalı iş bize ters düşüyo. Çocuklarımız var onlardan aylık çekiyoz biz. [Ne aylığı...?] Özürlü aylığı, 3 aydan 3 aya bir milyar altı yüz alıyoz. Beni engelleyen o aslında. Çalıştığın zaman senin aylığın iptal oluyo. 2 çocukta engelli. O işin sürekli olması gerekiyo, yani hiç çıkmamam gerekiyo. Hiç çıkmasıyaca olması gerekiyo. Şimdi ben 2 ay-3 ay çalışıp ta, o işten çıkacak olduktan, o çocuklarımın aylığı öldükten sonra ben ne yiyip içeceğim. Çoluğuma çocuğuma nasıl bakacağım.

Şehirde yardımlaşmanın olmadığını, Selendi'deyken her şeylerini olduğunu, aç kalmadıklarını belirten Nuran Güven, kendi deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

Şehirde yardımlaşma olmaz. Köy yerinde her şeyi getiriyodum. Arabayla hurdaya çıkıyoduk, tabak çanak satıyodum ben. Kadına mesela ben, tabak veriyodum, çanak veriyodum. Üste hurdası eksik geliyodu; peynir getireyim, soğan getireyim getir o zaman, ekmek getireyim, napıyoduk biz bunları alıyoduk. Getiriyodum ben evime, köy yerinde bolluk oluyo, burda gel benden bi soğan iste, yok ki bende sana ne vereyim. orda. 60 tavuğum vardı, 10'u geldi, geri kalanı hiç oldu. Domateste ekerdik, patlıcan ekerdik, yumurtaya, yani hiç bi şeye para vermiyoduk. Aç kalmıyoduk.

Pazara bağımlı olmadan, yetiştirdikleri ürünlerle Selendi'de rahat yaşadıklarını Fadime Demirci şu şekilde anlatmıştır:

Selendi'de sebze yetiştirirdik; domates, biber, patlıcan olsun, hepsini yapıyorduk. Kurbanlığımızı yetiştirirdik. Burada öyle bi imkan yok. Pazara bağımlıyız. Parada yok, 3 aydan 3 aya yaşlılık aylığı alıyom. 300 lira, ne alırsın ki bununla yavrum. Kimseye de gidemiyok.

Engelli bir oğluna verdikleri bakım ücreti ve eşinin aldığı yaşlılık maaşıyla hayatlarını geçindirdiklerini ve oldukça zor durumda olduklarını anlatmak için çocukların hiçbir şey alamadığını, onları mutlu edemediğini belirten Gülhanım Sepetçi, bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

¹¹ Akriba evliliği Romanlar arasında yaygın olduğu için doğan çocuklar genellikle zihinsel-fiziksel engelli doğuyor. (SH: Bu bilginin kaynağı nedir?? Var mı bir somut bilgi yoksa gözleme mi dayanıyor??)Eskiden üretici, tüccar konumunda olan aileler iş bulamadıklarından çocukların eline bakar hale gelmişlerdir. Engelli çocukları olan aileler şunlardır: Ercan-Cemile Koca: 2, Yaşar Sepetçi 1, Seyfettin-Gülhanım sepetçi (1), Yılmaz-Ayşe Uçkun (1), Ali Rıza-Nuran Güven (1), Burhan-Nurten Uçkun (2), Yaşar-Nurcan Koca (3, Tedavisi sürdürdüğü için henüz rapor alınmamıştır.)

Önünden gelen ay bayram, param olsa da çocuklara kurbanlık alsam, oğluma bi kot takımı alayım, kızıma bi elbise alayım diyom. Bunlar hep gönlümüzden geçiyo. Mesela rahatsız oğlana pantolon-ayakkabı alsam çocuk daha bi sevinirdi. İçimizden böyle geçiyo. Alırsak, biz aç kalırız. Kendimize değil, bayramlık bizim neyimize, onları sevindirelim diyoz. işte insan bunları kafaya takıyo. Bizim çocuklarda böyle olmasaydı, şöyle olsaydı daha iyi olurdu, mutlu olurdu diyoz. Valla sen buna inanmıyosun; ama geçen Ramazan'dan kalma şekerler var; çocuklara veririm diye saklıyom. Hepimiz aynı durumdayız.

Olaylarda her şeylerini kaybettiklerini, verilen tazminat paralarını da çalışmadıkları sürede harcadıklarını ve borç para aldıkları kişilere verdiklerini Nurcan Koca şu şekilde ifade etmiştir:

11.350 lira verdiler. Orda olan şeyler karşı dediler. Zaten kaybettiklerimizin karşılığı bile değil. İki tane arabamız yandı, parça parça verdikleri için bi işe yaramadılar.

Öte yandan, linç girişiminde mağdur olduklarını ancak kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadığını belirten Fadime Demirci, bununla ilgili şunları söylemiştir:

İzmir'e gidip te vekâlet vermediniz dediler. Biz de dedik, olayların her şeyde mahkemelere girdik çıktık, hepsinde varıdık dedik. Şaştık kaldık yavrum. Ben tazminat da alamadım. Torunum, Yaşar Sepetçi de alamadı. Olayların içinde olmamıza rağmen vermediler. Hakkımızı yediler.

6. MAĞDURLARIN DEVAM EDEN TRAVMALARI

Travma, gündelik hayatın içinde kişiye bir başka kişi/kişilerin olumsuz yönelimiyle müdahalesi (cinsel, bedensel saldırı, işkence gibi) veya trafik vb. kazaları ve savaşlar vb. veyahut da yangın, deprem, sel gibi doğa olayları sonucu meydana gelen yıkımların kişide fiziksel veya ruhsal yara biçimini tanımlamak için kullanılan bir sözcüktür. Bunun gibi olayları yaşayan kişilerde meydana gelen fiziksel, özellikle de ruhsal yaralar olaydan hemen sonra iyileştirilmezse, sürekli ruhsal durum bozukluklarına yol açabilir. Travmanın etkisi, olayın şiddetine, türüne, beklenmedik bir anda ortaya çıkmasına ve olayı yaşayanların kişiliklerine bağlı olarak değişebilir.

Travma olayından hemen sonra kişiler, kendilerini sersemlemiş gibi hissederler. Bu sersemleme hali, kişinin kendisine ve olayın içinde yer alan diğer kurbanlara yabancılaştırır. Kendi dışındakilere yardım etmek ister; ancak kendisine ve diğer kurbanlara yabancılaştığı için bunu gerçekleştiremez. Olay olup bittikten bir süre sonra kişi, kendinden utanç, suçluluk duyma gibi bir psikoloji geliştirerek sürekli olaydan bahseder. Belli bir konu üzerinde dikkatini toplayamaz, uyumakta güçlük çeker, kâbuslar görür, ses vb. şeylere karşı aşırı

duyarlı olur, kırılmanlaşır; olayı her hatırlayışında kimi zaman gülme, kimi zaman ağlama krizleri geçirir.

Olayın etkisi geçtikten sonra da kişilerde bazı belirtiler günlerce, aylarca, yıllarca sürebilir. Travma sonrası stres bozuklukları biçiminde tanımlanan bu durum, kişilerde olayın yeniden hatırlanmasıyla ortaya çıkar. Hatırlama ise kişinin zihninde farklı biçimlerde olayın kodlanmasıyla ilgilidir; yani kimi bireyler sese karşı, kimisi kalabalığa vb. karşı hassaslaşır. Bunun ne zaman olacağı, özellikle de travmayı iyileştirmeden unutarak yaşamlarını sürdüren bireyler için belirsizdir. Hatırlamayla birlikte bireyler, olaydan hemen sonra yaşadıkları korku, çaresizlik gibi hisleri yeniden yaşarlar. Yeniden olayı yaşayan kişi, uyumakta güçlük çekmesinin, rüyaların kâbus biçimine bürünmesinin yanında, gündelik hayatında başkalarıyla ilişki kurmakta güçlük çekerler, belli şeylere (ses, kalabalık vb.) karşı aşırı tepki geliştirirler.

Bu bağlamda Romanlar, linç girişiminin onların (özellikle de kadın ve çocukların) ruhsal dünyasını etkilediği, süreç içinde yaşadıkları travmayı (kendilerinin ve sevdiklerinin öldürülme korkusu) iyileştirmeden kırılman hayatlarını devam ettirmek için olayı unutarak yaşamaları sonucunda derinleştirdikleri söylenebilir. Bu süreçte, görüşmeye katılanların tamamına yakını (birkaç kişi hariç) sese (gök gürlemesine, kapı, davul, silah vb. seslere, bağırarak konuşmaya) karşı aşırı hassaslaştıklarını, topluluk içine (düğün, okul, pazar yeri) çıkmaktan korktuklarını, rahat uyuyamadıklarını, uykularında kâbuslar gördüklerini belirtmişlerdir. Aşağıda, olayı yaşayan kişilerin travmalarının sürekli hale geldiği gösteren anlatılara yer verilmiştir.

Olay esnasında hiçbir şey yapamadığını belirten Hakkı Çelik, kendisinin ve evin içinde olanların yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

En son benim ev basıldı, en az yüz kişi vardı, hepsinin de silah vardı. Hatta dört saat dışarı çıkamadık. Biz, hiçbirimiz 11 kişi ne ses çıkarabildik ne lamba yaktık. Kapıyı kilitledik içeriden, geldiler camları kırdılar, duvarlara daş vurdular yıkmak için. Arabayı yaktılar evin önünde, küfür ettiler, slogan attılar, bizim hiçbirimiz zaten ses çıkarmadı. Korkudan titredik. Gururumuz, onurumuz kırıldı çocukların önünde. Çaresizdik abi o an, ne yapabiliirdik.

Olayın etkisinden kurtulamayan Ayşe Uçkun, depresyon ilaçlarıyla hayatını sürdürdüğünü, olay esnasında çocuğunun hayatını kurtarmak için buzdolabının içine koyduğunu şu şekilde anlatmıştır:

Benim psikolojim yeni yeni düzelmeye başladı. [Sesini yükselterek] ***o olaydan sonra hani kafayı bayağı bi üşüttüm. 7 aylık kızım var, belki buralara gelmiştir.*** Halamın buzdolabını yırttım, kızımı içine dıktım. Düşünebiliyon mu, 7 aylık kızımı, çocuk, orda çır çır çığırırkene, çocuğumu oradan alamadım ben. Yani o anda aklım gitti benim, şu an yeni yeni düzeliyom, psikolojik hap kullanıyom. [Ağlamaya başlayan Ayşe Uçkun,]

gerçekten, gözüm hiç bi şeyi görmüyodu. Arada bi eğlence yapalar, düğün filan, silah atalar, hala bile dahi korkuyom, ağlıyom.

Olayın üzerinden yıllar geçmesine rağmen, sese karşı aşırı tepkiselleştiğini Gülhanım Sepetçi şu şekilde anlatıyor:

Şimdi halen mesela dışarıda birkaç kışı toplanmış yüksek sesle bi ses olsun, hemen o an geliyo aklımıza, daha hale de etkisi de var. Rüyalarımıza giriyö. Mesela aşağıdan birisi kapıya dokundu veyahut ta kapı çalındı. Yine diyök, hızlı bi şekilde içimize ürperme geliyo [Bir süre suskunlaşarak] gece dış kapıyı kitliyo tamam, onu anlıyom da iç kapıyı da kitliyo. Eşim dışarı çıkmış, kapıya vurmuş, bi bağırıp kalkmışım. Ne oluyo bi şey yok diyo. Ben gene diyom ki, ne taraftan geliyolar, ne taraftan geliyolar, pencereye koşuyom, bakıyom dışarıya heç kimse yok. Etkisi beni çok etkiledi.

Kızı Nevriğül Koca'nın, olayı rüyasında gördüğünü, olayın uzun zaman önce olmasına rağmen hala etkisinde kaldığını Nurcan Koca şu şekilde anlatmıştır:

Boşluktayız şu an. Hala boşluktayız, üzüntüdeyiz. Benim büyük kızım o şekilde görmüş. Anne diyo, büyük bi şeyin, denizin içindeyim bulanık diyo, çıkarım diyom, amcama bağırıyom. Amcam dahi elimden tutup çıkaramadı, 13 yaşında kız çocuğum hasta. Böbrek hastası olan kızım, o dahi aynı şeyleri, Selendi'deymişiz anne diyo. Çayım, denizin içindeymiş, amca kurtar diye bağırarak kalkmış.

Nuran Güven, kalabalıktan çok korktuklarını, çocukları okula göndermekte oldukça zorlandıklarını şu şekilde anlatmıştır.

Pazara gidiyoduk, pazardaki toplumdan korkuyoduk. Kalabalığı gördüğümüz zaman, o kalabalık gözümüzün önüne geliyodu, çünkü o olayın içindeydik biz. Hala düğüne filan tam çıkmayız. Çocukları 2-3 ay okula gönderemedik, Salihli'de yazdırdık. Okula alıştıranaya kadar canımız çıktı, yarı yoldan geri dönüyolardı, kalabalıktan korkuyolardı.

SONUÇ

Linç girişimi sonrasında göç ettikleri sürgün mekânlarında bütün Romanlar, kırılğan olan hayatlarını daha kırılğan hale getirmemek, aç kalmamak için mücadele etmişlerdir. Sürgünde yaşanan sıkıntıları geride bırakmak için yerleştikleri Manisa İli Şehzadeler İlçesi Selimşahlar Mahallesi'ndeki TOKİ konutlarında ve akrabalarının yanına döndükleri yerleşim birimlerinde eski huzuru ve maddi durumlarını yeniden sağlayamamışlardır. Özellikle de TOKİ konutlarında yaşayanlar, altyapı sorunlarının yetersizliğinden, müstakil evlerde yaşamaya

alışık olduklarından oranın kendileri için uygun yerler olmadığını belirtmişlerdir. Bunun dışında bu konutlar, hayatlarını kazanma pratiklerinden uzaklaştırdığı veya güçlükle sürdürdükleri ve kendileri gibi toplumun kıyasına itilmiş insanların yaşadığı yerler olduğu için damgalı bir mekân olarak zihinlerinde yer etmiştir.

Damgalı mekân ve bedenleri-kimliklerinde taşıdıkları sürgün lekesi, Roman aile bireylerinin fabrika gibi işyerlerinde çalışmalarını güçleştirmektedir. Üretici-tüccar konumunda aşağıya düşen veya eskisi gibi iyi kazanamayan bireyler, eski mesleklerini, özellikle de hurda toplama işini alışık olmadıkları mekânlarda sürdürmektedirler. Maddi durumları iyice kötüleşen aileler, hurda toplama işlerini Selimşahlar civarındaki yol kenarlarında ve Manisa merkezde yapabilmektedirler. Bölgeyi bilmedikleri için sürekli hurda işine çıkamayan ailelerin ana gelir kaynaklarında biri olan yevmiye işleri ise mevsimlik tarımın süresine bağlıdır. Bu işler, genellikle 10-15 gün arasında değişen, geçici işler olup, kişi başına günde ortalama 40 lira kazandırmaktadır. Bireylerin bunu kazanabilmeleri için hasta olmamaları ve fiziksel bir engellerinin bulunmaması gerekir. Yani bu bireyler, bu parayı kazanabilmek ve hurda işine çıkabilmek için hep sağlıklı olmak durumundadırlar. Kişilerin hasta olması, bu işleri yapamayacakları anlamına gelmektedir. Onlar için hastalık, aç kalmakla eş anlamlıdır.

Hurda toplama ve yevmiye işine çocuklu aileler, özellikle de engelli çocukları olan ailelerin bütün bireyleri çıkamamaktadır. Bu aileler, engelli çocuklarının üzerinden üç ayda bir aldıkları paralarla yaşamlarını idame ettirmek durumunda kalmakta ve böylelikle de kendilerince yaptıkları işlerden, dolayısıyla işgücü piyasasından uzaklaşmaktadırlar. Kısacası, engelli çocuklarına bakma, aileleri çalışma hayatından kopma noktasına getirmiştir. Engelli çocukların üzerinden yaşamlarını idame ettirmek, mekânın içindeki başka bireyler, akrabalar, arkadaşlar tarafından “başa kakılmakta” ve onların iç dünyalarında çaresizliğe, tek başına yaşanan acıya dönüşmektedir. Bu aileler de diğer aileler gibi iyi beslenememekten dolayı sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Dolayısıyla, çocukları üzerinden yaşamlarını idame ettiren aileler ve bağlı buldukları çevrede hurda ve yevmiye işlerine giden aileler geleceklerine endişe ve korkuyla baktıkları söylenebilir.

Selimşahlar dışına giden, uzun bir süre evden uzakta kalanların durumu da yukarıdaki aile bireylerinin durumundan çok farklı değildir. Diğerlerine göre birazcık daha fazla

kazanıyorlar; ama bu durum, çocuklarını-eşlerini özlemelerine, onlarla sürekli bir ilişki kuramamaya yol açmaktadır.

Bilindiği üzere, çocukların gelişiminde baba figürü önemlidir. Onun eksikliği, çocukta belli şeylerin gelişimine, otorite eksikliğine, çocukların kişilik gelişimine engel olmakta ve hatta babalarına olan güven duygusu yitmektedir. Çocuklar, babalarının her gidişinde bir kayıp duygusu yaşamakta ve güven duyguları zedelenen çocuklar ise kendi iç dünyalarında daha gerilimli, sinirli olmakta ve okulla, arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kuramamaktadır. Öte yandan, eşlerin de benzer sorunlar yaşadığı söylenebilir. Aileden uzaklaşan kocanın sağlığını ve can güvenliğini merak etme onların da sinirli-gergin olmalarına yol açmakta ve bu da çevrelerindeki insanlara ve çocuklarına yansımaktadır.

Selendi'de araba-alım satım işleriyle ve tütüncülük işleriyle uğraşanlar, alacaklarının bir kısmını alamadıkları ve geçim araçları yanan aileler, olaylardan dolayı yanan mülkiyetlerini yok pahasına satanlar da mağdur olmuşlardır. Araba-alım satım işlerini önceden galeri dükkânında yapan aileler, diğerleri kadar olmasa da şimdilerde ayaküstü bu işleri yapmaktadırlar. Yani eskiye oranla gelirlerinde büyük bir düşüşün olduğu söylenebilir.

Selendi'deyken erkekler gibi üretici konumda bulunan, hurda ve yevmiye işlerine kolayca çıkan kadınlar, mekândan ve çocuklarından kaynaklı olarak bu işleri ya bütünüyle yapamamakta ya da fırsat buldukça bu işlere çıkabilmektedirler. Bu işleri yaparlarken, çocuklarını akrabalarına, özellikle de kendi anne-babalarına bırakmaktadırlar. Oysa linç sonrasında yaşanan sürgünle birlikte bu kişiler de yaşadıkları travmanın etkisiyle fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkları ortaya çıktığı için kendi hayatlarını dahi sürdürmekte zorlanmaktadırlar. Daha önceden çalışabilen bu kişiler de engelli çocukların durumuna düşmüştür. Yani hayatlarını idame ettirmek, yaşlılık ve engellilik aylığına bağlı hale gelmiştir.

Selendi'de kırılğan hayatın biraz üstünde yer aldıkları için birbirleriyle yardımlaşma içinde olan aileler, süreç içinde dayanışma duygularını yitirmişlerdir. Bu onların hayata bencilce bakışlarından dolayı değil, onların nesnel koşullarının (maddi durumun) değişimiyle ilgili bir durumdur. Nesnel koşulların iyi olmaması, aile bireyleri arasında gerilimlerin yaşanmasına ve ailelerin dağılmasına yol açmaktadır. Ailelerin dağılması ise onların, özellikle de çocuklarını hayatını daha da kırılğanlaştırıyor. Çocukların sevgi (güvenlik ve bakım) nesnesinin yitimi,

onların iç dünyasında gerilimlerin yaşanmasına, sınırlı olmalarına ve diğer aile bireylerine duydukları güven sorunlarına yol açmaktadır. Her topluluk için aile önemli olmakla birlikte Romanlar için ailenin önemi daha fazladır. Kırılgan hayatları olan aileler için eş-koca olma, bir arada yaşama duygusunun ötesinde anlamları vardır. Özellikle de kadın olma, yalnızca doğan çocuklara bakmak değil, aynı zamanda kocası çalışmadığında, çeşitli nedenlerden dolayı cezaevine girdiğinde hurda, yevmiye işlerine giderek aileyi aç kalmaktan kurtarmaktır.

Eşlerini linç girişiminden hemen önce veya sonra kaybeden kimi kadınlar, yalnızca yaşlılık maaşı aldıklarından dolayı ve diğer Roman ailelerinin tamamının kazançları yeterli olmadığı için TOKİ konutlarına ödemeleri gereken aylık 130 lirayı ödeyememekte, hatta elektrik paralarını dahi vermemektedirler. Bu ise onların iç dünyasında başka bir endişenin sürekli yaşanmasına, evlerinden olma korkusuna sebep olmaktadır. Onların yaşadıkları bu gibi endişeler ve maddi imkânsızlıklar, herkese karşı bir güven sorununu da beraberinde getirmektedir. Böylesi kırılgan bir hayat ise iç dünyalarında aşağılandıklarını, onurlarının kırıldığı duygusunu harekete geçirmektedir. Görüşmelerde bu şu şekilde ifade edilmiştir. **“Senin kimliğinde Türk yazıyo da bizimkin de cingen veya bu ülkenin evladır diye bi şey yazmıyo ki. Biz insan değil miyiz, bu ülkenin vatandaşı değil miyiz?”** Bu anlatıdan anlaşıldığı üzere, Romanların tamamı, linç girişimi ve sürgünde yaşadıkları sıkıntılara, toplumun büyük bir kısmının duyarsız ve ilgisiz kaldıklarından dolayı endişe etmektedirler. Böylesi bir endişe de toplumun diğer bireyleri gibi eşit olma, insanca yaşama duygu ve düşüncesinde yarılmaya yol açtığı söylenebilir. Bu durum, onların zihinlerinde kendilerinin başkaları tarafından insanlıktan uzaklaştırılmasıyla ilişkilidir. İnsanlıktan uzaklaştırma, insanın insan olmaktan kaynaklı değerlerinin aşağılanarak daha aşağı da yaşamaya zorlanmasıdır. Yani kişilerin gündelik hayatların idame ettirecekleri imkânlardan uzaklaşmasıdır.

Öte yandan, olaydan hemen sonra iyileştirilmeyen travmalar, onların, özellikle de kadın ve çocukların duygusal yaşamlarını derinden etkilemiştir. Çalışması gereken aile bireylerini iş hayatının bir süre dışında bırakmıştır. Bir yere gitmekten, bir topluluğun içine çıkmaktan duydukları korku, kırılgan hayat yaşayan Roman bireylerin hayatların daha da kırılganlaştırmıştır. Bir an önce hayatı normalleştirme, kayıpları telafi etme kaygısı ise travmaları derinleştirmiştir. Bu ise aile içindeki ilişkileri derinden etkilemiş; kimi zaman çocuklara, kimi zaman da kadınlara yönelik öfkeye dönüşmüştür. Diğer yandan

iyileştirilemeyen travmalar, çocuk-kadınların rüyalarına kadar girerek düzensiz uyumalarına, gündelik hayatta hep yorgun olmalarına yol açmıştır. Çocuklar ise bu travmadan, topluluk içine çıkma korkusundan dolayı okulla ilişkileri hiçbir zaman çok iyi olmayan çocukların okula karşı ilgisizliğini iyice artırmıştır.

Tarihsel dışlanma ve aşağılanmadan kaynaklı yaşanan yaraya, linç girişimi ve sürgünle birlikte yeni bir yaranın daha eklendiğini söyleyebiliriz. Böylelikle oluşan çifte yara, Roman ailelerin hayatlarını süreç içinde daha kırılğan bir hale getirmiştir. Bu kırılğanlık ise onların hayatlarını idame ettirmeyi imkânsız, dayanılmaz bir hale dönüştürmüştür. Her ne kadar dayanılmaz bir hayatı sürdürseler de çocukları için bir direnç göstermektedirler; ancak bu direnç de incinebilir varlıklar olduklarını bedensel davranışlarında, gözyaşlarında somutlaşmaktadır.

Gündelik hayatlarının içinde, linç girişiminden ve sürgünden kaynaklı yaşadıkları kırılğanlık, aşağılanma duygusunun yanında, kendileri ve ailelerinin geleceği konusunda çaresizlik, endişe, umutsuzluk, kendilerine yaşatılan acılardan sorumlu tuttıkları insanlara karşı öfkeyle karışık korku duygularını da beraberinde getirmiştir. Görüşülen aile bireyleri, bu kırılğan hayat içinde, Selendi'de üretici-tüccar konumundan aşağıya düşmeyle birlikte başlayan sürgün hayatında yaşadıkları sıkıntılardan, başka bir ifadeyle, şimdilik kalıcı olarak yerleştikleri mekânlarda toplumsal yaralarını ve içlerindeki acıları kendi başlarına iyileştirmeye çalışıyorlar. Bütün bunlar, Roman ailelerin kırılğan olan hayatlarını iyice kırılğanlaştırmış ve zengin olmak için değil, açlıktan kurtulmak için mücadele eder hale gelmişlerdir.